

Väärtusarenduse vajalikkusest Eestis!

Ettekanne EV 90. Aasta tähistamise koolikuu raames peetud Ühiste väärtuste konverentsil 26. septembril Estonia talveaias

Tõnis Lukas

Head kaaslased! Minu ülesanne on kõnelda väärtusarenduse vajalikkusest Eestis ja täpsemalt ka siis järeldusest, et väärtusarendus väärtuskasvatuseks on oluline haridusasutustes - koolides, lasteaedades, mis moodustavad ühe kindla osa haridussüsteemist.

Kõigepealt üks mälupealt. Kui ma 1989. aastal esimest korda käisin teisel pool „raudset eesriiet“ Rootsis, olin ma seal täiesti juhtumisi ajal, mil Eesti kool pidas oma iga-aastast meeleolukat kevadüritust, kus tehti näitemängu, laulu, ja mis oli väga oodatud. See viidi läbi ühes suuremas Stockholmi Rootsi koolis ja sinna sisenedes tabas mind pehmelt öeldes - vapustus. Läksime poole pealt, või õigemini oli ettevõtmine juba alanud ja kogu hoone fuajee oli täis väikeseid paberitükikesi - prügi - need olid loterii kontsud, mis ära rebiti peale seda, kui oli tuvastatud, kas loos võitis või mitte. Loosi läbiviimine oli traditsiooniliselt meil ka ju siin igapäevane asi, aga see, et kõik maha visatakse vanemate ja õpetajate juuresolekul - see oli üllatus. Seletati seda nii, et kõik on ühiskonnas paigas - küll koristaja tuleb ja ära koristab.

Sel suvel Londonis peksti kaks politseinikku vaeseomaks, kusagilt nurga tagant hästi kiiresti kohaletulnud kahekümne noore poolt. Peksmine toimus, kui üks nendest politseinikest palus ühelt neilt tänaval demonstratiivselt maha visatud nutsak üles korjata. Ajad arenevad!

Väärtussüsteem kujuneb pika aja jooksul. Ma ei taha seostada neid kahte juhtumist, aga eks me ju märkame neid arenguid, mis on ühiskonniti erinevad, mis on alguses võõrastust tekitavad, aga järjest ja järjest põimudes, ringi liikudes teistes ühiskondades, oleme ka meie siin omaks võtnud ühte ja teist: nii positiivset, kui ka seda, mis veel hiljuti tundus negatiivseks, leidnud sellele oma selgituse ja hakanud järgima.

Väärtussüsteem kujuneb ühiskonna struktuurist lähtudes. Oma osa on siin nii ühiskonna vanuselisel, rahvuslikul, tööhõive struktuuril. Kõik on loogiliselt põhjendatav. Iga ühiskond tegeleb oma asjadega ja meil pole siin põhjust targutada, aga me peame tähele panema kõike, mis toimub sarnases väärtussüsteemis. Meie senine credo: nii vabadust või vaba Eesti riiklust üles ehitades, oma ühiskonda kirjeldades, on ju olnud kuulumine euroopalikku väärtussüsteemi - Euroopasse. Ma arvan, et me ei pea oma seisukohti muutma -üldjuured,

üldkultuuriline taust on väga sarnane ja seda tuleb hoida. Kõike euroopalikult positiivset, loodut tuleb kaitsta. Aga meie eesmärk võiks olla oma, meie enda ühiskonna konkreetsetest vajadustest lähtuv ja meie ühiskonna kirjeldusest tulenev eesmärgipüstitus - omaenda väärtuskasvatuse programm!

Selles programmis, mille eeltöö on Haridusministeerium tellinud juba eelmise ministri ajal, tuleks rõhku panna väärtuskasvatusele. Miks just nii? Aga sellepärast, et fragmentaarsust ühiskonnas on niigi palju: nii koolimõrtsukatel kui lasterüvetajatel on oma interneti keskkonnad ja väga piiratud infoväli. Me ei räägi juba tükk aega infovälja jaotumisest üksnes näiteks venekeelse elanikkonna ja eestlaste vahel, vanade ja noorte vahel. On tekkinud täiesti eraldiseisvad grupid, oma suletud süsteemides. Koht, kust kõik mingilgi ajal läbi käivad või isegi õpetamise meetodite muutumisest hoolimata siiski vähemalt suhtlevad, isegi kui tulevikus niisugust tavapärasest kooliskäimist vähemaks jääb, on just kool - see paik või ruum haridussüsteemis. Väljaspool seda valib igaüks oma meedia ise, kool on siiski ainus koht, kust saadud kogemused, eriti siis, kui perekond ei toeta kõrvalt ja kui hõimkond on ka lagunenu, kas piitsutab või õilistab inimest kogu eluks. Need eeskujud, need kaaslased, õpetajad, õppematerjalist saadud informatsioon, saadavad inimest ja aitavad luua fragmenteerivas ühiskonnas mingitki ühist väärtussüsteemi.

Suurelt osalt saadakse oma kogemused ja kujunemistugi siiski meediast. On hea, kui kool suudab sellele pakkuda vähemalt alternatiivi neis valdkondades, kus meedias asjade kirjeldamise areng on ühiskonna arengut silmas pidades liiga kiire. Kuid mulle tundub, et meedia on käinud üle ühiskonna võimest muutuda. See tähendab ühiskond ja kaasaarvatud kool jookseb selle loodud kiiresti kujundatavas meediaruumis lihtsalt sündmustele ja sealsele loogikale järgi, suutmata sellega isegi sammu pidada. Rääkimata siis selle kujundamisest.

Veel mõni aeg tagasi jätsid positiivsed kangelased oma vastase ellu, nüüd on positiivne kangelane hakanud juba ka tapma. Lihtne kredo Toorast: ära tee teisele seda, mida sa ei taha, et tehtaks sulle, on asi, mille kaudu, enda asendi kaudu selles tões või selles lauses saab mõtestada teist isikut või teise inimese käitumisi ja vajadusi, ja teise kaudu jälle ennast.

Väärtuskasvatuse kõige suurem oht on kindlasti see, et püütakse taastada probleemi tekke eelset aega. Teeme nii, nagu oli enne, kui meil seda probleemi veel ei olnud. Aga aega tagasi pöörata ei saa. Eks meie lootus on ka jätkuvalt selles, et kui läbi aegade on räägitud Õhtumaa allakäigust, siis seda lõppu ei ole ikka veel õnneks tulnud. Tänu sellele, et on kohanetud või on suudetud kohaldada meetodeid, kuidas antakse traditsioone, oskusi, uskumusi edasi noortele. Need meetodid on ajas arenenud. Kui nad ei oleks edenenu, kui oleks lähtutud sellest, et vaja on taastada eelnev periood, siis ei oleks ka nähtavaid konfliktivabu arenguid nii

palju olnud, oleks olnud suur laastamistöö. Näiteks on praeguses väärtusõhustikus tehtud ettepanek, et poisid ja tüdrukud paigutada eraldi koolidesse või vähemalt eraldi klassidesse; millel on kindlasti ka oma pedagoogiline tõepõhi ja sealt on võimalik kirjeldada positiivseid arenguid. Aga ma arvan, et me pigem kirjeldame neid seetõttu väga optimistlikult ja positiivselt, et me mäletame oma noorust, idealiseerimine seda (ma ei räägi nüüd oma noorusest või vanemate inimeste mälestustest, vaid üldisemalt) ja tollest ajast tõepoolest: poisid-tüdrukud eraldi, kasvamine meheks ja naiseks, mis saab olla positiivsemat. Ma kardan, et selline totaalne tagasipöördumine ei oleks siiski lahendus.

Uued pedagoogilised leiutised võivad olla samuti küsitavad. Näiteks suitsuvaba klassi väljaselgitamine. Mõelgem nüüd rahulikult, mis asi see on. Kuuendad ja seitsmendid klassid võistlevad omavahel, kas suudetakse mõned kuud olla kooli kõige suitsuvabam klass. Kas selline meetod või võistlus võitleb suitsetamisega või vastupidi propageerib seda, luues tegelikult teadmist, et suitsetamine on normaalne ja kui ei suutnud seda kokkulepet pidada, on seegi ju normaalne. Ei tulnud lihtsalt välja! Muud ei juhtunud midagi, ainult auhinnast jäime ilma.

Ühiskonna ühteliitmine vähemal kõige üldisemalgi tasemel võiks olla meie eesmärk ja see toimub ainult kohustuse ja vastutuse tunnetamise kaudu. Ma arvan, et me oleme teelahkmed. Soome viimase koolitulistamisega tegime Eesti Õpilasesinduste Liidu ja sotsiaalministriga ühisavalduse. See kiiduväärne idee tuli minu teada õpilaste poolt ja suur tänu selle eest! Selle ühisavalduse tekst jättis algusest peale mulje, nagu ka selle konkreetse koolitulistamise ainus taust on see, et me kõik oleme süüdi - vaene kiusatu oli tegelikult vaid ohver ja ei midagi muud. Ma olen ka sellega nõus. Sest ühiskonna suhted on väga keerulised ja tõepoolest - see inimene on mingil määral ehk ka ühiskonna ohver. Siiski ütlesin, et kirjutan sellele tekstile alla ainult juhul, kui sinna pannakse sisse ka lause: „Mõrtsukas jääb mõrtsukaks, aga iga mõrtsukatööd saab ennetavalt tähele pannes ära hoida.” Muidu jäi tekst muutmata. Tegin selle muudatuse, sest arvan, et me ei tohiks minna teise äärmusesse ja seega jätta muljet, et on alati olemas selline hulk inimesi, kes iga pahateo ja iga probleemi puhul võtavad vastutuse puhtalt endale ja see inimene, kes justkui vääratasid teisi tappes pisut – et neil on igal juhul vabandus olemas, ei oma vastutust ega oma kohustusi. See siis olekski see pehme ja loid Lääne

ühiskond, mille üle irvitab näiteks Venemaa peaminister, nimetades Euroopat otsustusvõimetuks, impotentseks ja ma ei tea, mis nimedega veel. Ma ei õigusta Putini sõnakasutust, see on väga agressiivne ja ebameeldiv.

Selge on aga, et oma probleemidest saame aru vaid siis, kui mõtleme, miks endistel aegadel oli vaba mees see, kes võttis endale vabatahtlikult ka kohustusi teiste ees ja et me ei tohiks vabadusena käsitleda vabadust teisi vihata.

Üks kohustus on kohustus oma rahva ja ühiskonna ees, ma nimetasin siin ennist ka riiki, kuigi riik on vaid ühikondlik kokkulepe. Saame aidata vastutust tunnetada isamaalise kasvatusel abil. See on osaliselt ka see nägu, mida me peaksime väärtuskasvatusele programmile andma just omaltpoolt, tuginedes endiselt euroopalikule väljakujunenud traditsioonilisele väärtusskaalale. Selle programmiga peaksime leidma tee, kuidas asendada seni küllalt juhuslikult toimuvat väärtuskasvatuse süsteemsema ja järjepidevama tegevusega. Nüüd läheb see programmi eelnõu, mis on keskendatud kõigepealt programmi vajaduse kirjeldamisele ja seejärel ka vastavalt haridustasemetel, erinevates haridusasutuse tüüpides, aga loomulikult ka laiemalt ühiskonna teistes vormides, huvihariduse kaudu, muude lahenduste kaudu väärtuskasvatusele. Mitte väga detailselt käsitledes näiteks meediat või riigikaitset eraldi. Haridustasemetel kaudu on kirjeldatud ka täpsemalt neid meetodikaid, mida võiks kasutada, mida välja töötada ja milliseid uuringuid on vaja teha. Me paneksime selle üles kodulehekülgedele: nii Tartu Ülikooli Eetikakeskuse aadressil kui ka Haridusministeeriumi aadressil. Ma kutsuksin kõiki arutlema selle programmi üle ja ka selle üle, kas on mõtet laiendada seda üle valitsemisalade, et see ei oleks ainult Haridusministeeriumi kaudu toimuv töö, vaid see leiaks mingi konsensusel läbi või üle valitsemisalade või tegelikult läbi kogu ühiskonna.

Aitäh nii olulistel teemadel kaasarääkimise eest kõigile ja ootame ettepanekuid sellesse programmi eelnõusse, mis on üles riputatud.